

CHIȘINĂUL ÎN PICTURĂ (SECOLUL AL XIX-LEA – MIJLOCUL SECOLULUI AL XX-LEA)¹ *Chișinău in Painting (the 19th century – the middle part of the 20th century)*

CZU:75(478-25)(091)

Natalia PROCOP

doctor în studiul artelor și culturologie,

Universitatea de Stat din Moldova / Academia de Științe a Moldovei

PhD in the study of arts, scientific researcher, Moldova State University,

scientific secretary of the Social, Economic Sciences, Humanities and Arts Section of the

Academy of Sciences of Moldova

E-mail: natali_procop@mail.ru

ORCID: 0000-0003-4900-1787

Summary. The funds of National Art Museum of Moldova, and the National Archives Agency include rich painting collections of Chisinau landscapes. The article valorizes the paintings depicting Chisinau from the 19th century until the mid-twentieth century. The urban landscape is one of the few genres that served as a refuge for visual artists, being less influenced by the political regime. The painters who had been active until the inter-war period, presented the city with the public garden (Nikolae Ratko) and courtyard houses (Vladimir Ocușco). The inter-war period comes with an urbanized Chișinău, being present in the works of Theodor Kiriacoff, Șneer Cogan, Grigore Fiurer, or with rural courtyard houses in the works of Grigore Filatov, Boris Nesvedov, Vasile Blinov, etc. The beginning of the post-war period comes with subjects of reconstruction of the city central area that we find in the paintings of Grigore Fiurer, Rostislav Ocușco, Eugenia Gamburd, etc., or with the sights of peripheral areas that remained unchanged in the works of Alexei Vasiliev, Alexandru Climașevschi, Boris Nesvedov, etc. The importance of this study comes from the possibility to study the evolution of Chișinău city's aspect, which has diversified according to political, economic and social factors. These urban landscapes keep in the collective memory the former Chișinău, images that can last forever, and complete the atmosphere of time.

Keywords: painting, landscape, urban theme, Chișinău, periphery

În studiul de față ne-am propus să analizăm picturile care abordează tematica peisajului orașului Chișinău din secolul al XIX-lea și până la mijlocul secolului XX-lea din fondurile Muzeului Național de Artă al Moldovei (MNAM) și ale Agenției Naționale a Arhivelor (ANA). În așa fel, valorificând motivele reflectate în tablourile examinate putem urmări evoluția urbei în limitele cronologice menționate.

Artiștii plastici care au activat în secolul al XIX-lea și până la primul război mondial și au abordat în lucrările sale peisajul chișinăuian sunt Ivan Stepankovski, Vladimir Ocușco, Nicolae Ratko. Pictura din anii 1900 din colecțiile de stat ne prezintă fie un Chișinău cu case la curte (V. Ocușco), fie unul modern cu grădină publică (Nikolae Ratko).

Compoziția *Plimbare (În Grădina Publică din Chișinău)* (1895, ulei, pânză, 400×320 mm) din fondul MNAM, semnată de Ivan Stepankovski, a evidențiat una din principalele zone urbane de agrement. Autorul a reușit să redea perioada istorică în care are loc acțiunea sugerată de peisajul cu gard de lemn (Grădina publică fiind fondată în anul 1820 de arhitectul Bogdan Eitner, fiind inițial împrejmuțată cu un gard din lemn)², precum și de vestimentația de epocă. Grădina

¹ Articolul este realizat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19. *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii.*

² A.S. Weinberg, *Chișinăul în trecut și prezent. Schiță istorică*, Chișinău, 1936, 41 p.

publică este reprezentată de plastician ca un loc pentru recreerea întregii familii, cu peisajul său sălbatic, în acel moment limitat de intervenția omului.

Vladimir Ocușco a pictat diverse subiecte orășenești. Astfel, în *Peisaj cu biserică* (1902, ulei, pânză, 205×230 mm) a evidențiat aspectul creștin al băștinașilor. Este un peisaj realizat după canoanele compoziționale clasice, accent punându-se pe atmosfera de liniște a tabloului. Viața rurală este sugerată în *Periferiile Chișinăului* (1903, ulei, lemn, 190×240 mm, MNAM), în care găsim căsuțe mici, haotic amplasate. Pe când în *Peisaj. Chișinăul vechi* (1903, ulei, lemn, 190×240 mm, MNAM) sunt reprezentate case din piatră amplasate după un plan urbanistic, de-a lungul drumului marcat de copaci. În ambele cazuri vedem drumuri de țară, nepavate.

Spre deosebire de predecesorii săi, artistul plastic Nicolae Ratko vede un Chișinău urbanizat. Lucrarea *Intrare în parcul din Chișinău* (1908, ulei, pânză, 230×350 mm, MNAM) reprezintă parcul central delimitat cu un gard de metal, asemănător celui de azi.

Mărturii despre urmele Chișinăului în pictura din perioada până la primul război mondial găsim și în Catalogul celei de a IV-a expoziții de tablouri a Societății Amatorilor de Arte Frumoase din Basarabia, ce a avut loc la Chișinău în anul 1907 cu participarea lui Alexandru Climașevschi: *Vedere spre Buiucani, Pe drum spre Buiucani, Șoseaua spre Costiujeni, Iaz pe drum spre Buiucani*; în Catalogul celei de a V-a expoziții de tablouri a Societății Amatorilor de Arte Frumoase din Basarabia din 1908 cu participarea lui V.G. Lomachin: *Primăvara sub Chișinău, Împrejurimea Chișinăului, Valea Buicaniului* (Buicanskii spusc); precum și Catalogul celei de a VI-a expoziții de tablouri a Societății Amatorilor de Arte Frumoase din Basarabia din anul 1910, la care au participat V.G. Lomachin *Lângă Chișinău, Valea Băcului*; Al. Plămădeală *Mormântul lui P.A. Crușevan*; V.P. Tarasov cu seria de lucrări *Împrejurimile Chișinăului*³.

În pictura din perioada interbelică subiectul urban a intrat în vizorul lui Theodor Kiriakoff, Grigore Filatov, Șneer Cogan, Boris Nesvedov, Vasile Blinov, Grigore Fiurer ș.a. În această perioadă au loc mai multe expoziții de artă. Catalogul expoziției de pictură din iulie 1918 din Chișinău include listele lucrărilor cu peisaje orășenești ale lui Șneer Cogan: *Catedrala, Biserica Înălțării Domnului, Soborul vechi*⁴. Un alt Catalog cu genericul „Expoziția basarabeană de pictură și sculptură și operele lui Gheorghe Pojedaev”, organizată de pictorul Gheorghe Pojedaev împreună cu alți artiști plastici din Chișinău, dar și cu cei mai talentați studenți ai Școlii de Arte Plastice, cum ar fi Iosif Bronștein, Gherș Mișonjnic ș.a., include lucrările lui Iosif Bronștein *Biserica Mazarachi*; Șneer Cogan *Colina Inzov, Catedrala din Chișinău*; Eugenia Maleșevschi *Catedrala din Chișinău*; Gherș Mișonjnic *Strada Sinagogii, Impresia Catedralei, Curtea noastră, Stradelă din Chișinău*; Alexandra Feodorova *Iarna în Chișinău* ș.a.⁵. De asemenea, au fost organizate câteva expoziții ale Societății de Belle Arte din Basarabia: expoziția III din 1927 la care și-au expus lucrările Vasile Blinov: *Vedere din împrejurimile Chișinăului, Vedere din Parcul Carol la Chișinău, Vedere din împrejurimile Chișinăului* (acuarelă); Șneer Cogan: *Biserica Sf. Mazarachi (aqua forte), Dealul Inzov, Catedrala din Chișinău, Vila Micinic (aqua forte), Piața Mitropoliei (aqua forte)*; Grigore Fiurer *Biserica Mazarachi, Chișinău Vechiu (aqua forte), Biserica Catolică din Chișinău (aqua forte)*; Theodor Kiriakoff *Peisaj din Chișinău*⁶.

Grigore Filatov în seria de lucrări *Mahalaua Melestiu (Chișinău) toamna târzie* (1920, ulei, pânză maruflată pe carton, ANA) își pictează mahalaua⁷, reprezentând case la curte mai îngrijite – cu hogeac mare și pereții drepecți, iar altele mai modeste – joase cu acoperiș și pereți iregulari.

În *Colțul ogrăzii vara* (1922, ulei, pânză maruflată pe carton, 270×240 mm, ANA) Filatov reprezintă o căsuță mică la curte din lut cu pereții strâmbi, cu acoperiș cu olane și un sistem de scurgere. Gardul mic de lemn și bogata vegetație întregesc compoziția. Ușa larg deschisă și

³ Agenția Națională a Arhivelor (ANA), Direcția generală Arhiva Națională (DGAN), F. 2998, inv. 1, d. 217, f. 3, 8, 16-18.

⁴ ANA, DGAN, F. 2998, inv. 1, d. 224, f. 4.

⁵ ANA, DGAN, F. 2998, inv. 1, d. 225, f. 2-4.

⁶ ANA, DGAN, F. 2998, inv. 1, d. 233, f. 3-5.

⁷ ANA, Direcția Arhiva Organizațiilor Social-Politice (DAOSP), F. 3380, inv. 1, d. 1.

Grigore Filatov, *Mahalaua Melesteu (or. Chișinău) toamna târzie*, anii 1920, u/c, ANA

scările strâmbe își așteaptă musafirii. Alte trei picturi cu titlul similar *Colțul ogrăzii vara* (1923, 1926, ulei, pânză maruflată pe carton, ANA) au reprezentat șopronul din lemn cu ușile deschise. Soarele intens și umbrele căzătoare ale copacilor sugerează atmosfera unor zile liniștite de vară⁸. Seria de lucrări *Colț de ogradă* (1923–1940, ulei, pânză maruflată pe carton, ANA) a fost subiectul abordat pe larg de artist până în anii 1940.

În aceeași perioadă Grigore Filatov a pictat seria de lucrări *Vara în mahalaua Melestiu (Chișinău)* (1923–1926, ulei, pânză maruflată pe carton, ANA). *Casa lui Gr.N. Filatov în mahalaua Melestiu (Chișinău)* (1926, ulei, pânză maruflată pe carton, ANA). Artistul a ținut să reprezinte motive similare cu căsuțe mici, garduri și șoproane din lemn, copaci sădiți aleatoriu prin curte. Pentru creația plasticianului din perioada interbelică este caracteristică atmosfera unui Chișinău liniștit și solar, cu curți curate. Lipsa viețuitoarelor domestice este compensată de abundența vegetației îngrijite. Motive similare, în alt anotimp, cu predominarea nuanțelor de bej-alb-azuriu sunt reprezentate în seria de lucrări *Casa iarna* (1926, ulei, pânză maruflată pe carton, ANA).

Partea veche a orașului este motivul prezent în creația lui Theodor Kiriacoff. În *Studiu. Casă cu figură* (1922, ulei, carton, 270×240 mm) gospodina la geam și una la intrare în ambarul cu produsele înșirate, folosit pe post de magazin, cu ușile larg deschise, sunt în așteptarea cumpărătorilor. Geamul înalt cu copertină, scara cu cinci trepte de la intrare, oferă senzația unui Chișinău modern.

Șneer Cogan a ținut să reprezinte orașul modern cu un alt tip de arhitectură. Casa cu două nivele a unei familii de nobili este redată în *Curte în Chișinău* (1923, ulei, pânză maruflată pe carton, 210×160 mm, MNAM). Această schimbare a urbei este sugerată nu doar de motivul evo-

⁸ ANA, DAOSP, F. 3380, inv. 1, d. 3.

Boris Nesvedov, *Chișinău. Malina Mică. Periferie*, 1946, ANA

cat, dar și de maniera de lucru decorativă a pictorului. Petele plate decorative și gama cromatică cu predominarea cărămizii distanțează artistul de tradițiile artei plastice naționale, existente până la el. Contemplând această pictură, desprindem senzația unui Chișinău modern urbanizat.

O casă mare în două etaje o găsim și în gravura lui Ș. Cogan *Casă în Chișinăul vechi* (1932). Casa cu pereți și geamurile drepte are acoperiș mare cu olane. Elementele decorative executate din lemn – porți și balustre –, grafic îmbogățesc compoziția.

Pictura *Periferia Chișinăului* (1924–1925, ulei, carton, ANA) a artistului plastic Boris Nesvedov emană căldura unei zile de vară. Casele cu acoperișuri cărămizii sunt amplasate haotic printre copaci. Bogăția peisajului moldovenesc cu coline, redete prin verdele succulent cu tușe sigure și cerul transparent, molcomește spectatorul. O vedere panoramică a zeci de case, cu pământul prelucrat în jur, amplasate haotic pe colină – astfel B. Nesvedov vede Visterniceniul în lucrarea *Râșcani. Chișinău* (1924–1925, ulei, carton, ANA). În ambele tablouri ale artistului predomină atmosfera rurală.

Un peisaj panoramic, evocând Chișinăul ca o regiune sătească regăsim și în pictura lui Vasile Blinov *Vale – împrejurimile Chișinăului* (1927, ulei, pânză, 95×195 mm, MNAM). Pictorul realizează o compoziție cu copacii din prim-plan amplasați haotic și căsuțe mici în depărtare.

Chișinăul vechi în viziunea lui Grigore Fiurer (ulei, carton, 525×625 mm, MNAM) este un oraș urbanizat. Casa cu două etaje are pereții vopsiți în culorile albastru și portocaliu. Scara exterioară ce duce spre etajul doi, traversează pe diagonală întreg spațiul plastic din fața parterului. Compoziția este, de asemenea, lipsită de siluete figurative.

În perioada postbelică, pe lângă artiștii plastici care au activat în anii precedenți, au fost invitați numeroși pictori din spațiul post-sovietic: Pavel Baklanov, Aleksandr Zaruba, Rodion Gabricov, Evdokia Gromîko (Gabrikova), Nikolai Gorșkov ș.a., care adesea erau preocupați de arta angajată, peisajul urban fiind mai puțin atractiv.

În perioada de după cel de-al doilea război mondial și-au desfășurat activitatea expozițiile ale Societății de Belle-Arte din Basarabia. Astfel, al XI-lea Salon din anul 1939 a inclus lucrările

Rostislav Ocușco, *Casa Pronin*, carton, ulei, ANA

lui Gheoghe (Iurie) Bulat *Vila Aivaz, Chișinău, Pădurea Durlești, Malina Mică, Chișinău, Valea Boiucanilor, Chișinău, Biserica Armenească, La Marginea Chișinăului*⁹.

MNAM păstrează câteva tablouri ale pictorilor anonimi care datează în anii 1940. Pictura *Vedere spre Visterniceni* (1942, ulei, placaj, 340×450 mm) reprezintă o zonă populată a Chișinăului. Numeroase căsuțe cu șoproane sunt amplasate la distanțe mici între ele, unele despărțite de garduri joase de lemn, iar vegetația bogată din jur oferă atmosferă pitorească. Compoziția în care apare un localnic este extrem de dinamică prin tușele verzi-albastre ale plantelor. Autorul recurge la contur prin incizarea vopselei de ulei.

O altă lucrare *Periferia Chișinăului* (1946, ulei, pânză, 220×300 mm) din fondul MNAM realizată în tehnică clasică, de autor necunoscut, reprezintă un peisaj meditativ. Pensulațiile expresive din prim-plan contrastează cu cerul redat prin pete mari cu treceri fine.

Două peisaje cu părțile vechi ale orașului le găsim în lucrările artistului plastic Simion/ Saul Rabover *Chișinău. Râșcanii vechi* (sec. XX, ulei, carton, 497×692 mm, MNAM) și *Un colț al Chișinăului străvechi* (sec. XX, ulei, carton, 465×670 mm, MNAM), cărora le sunt caracteristice casele de locuit doar cu parter, drumurile nepavate și biserica prezentă în ambele cazuri. La fel ca și predecesorii săi, S. Rabover accentuează vegetația exuberantă a orașului.

În perioada anilor 1950, distrugerile celui de-al doilea război mondial, pun în evidență actualitatea subiectului construcției orașului. Astfel, urba distrusă devine motiv de studiu în creația mai multor artiști plastici Grigore Fiurer, Rostislav Ocușco, Eugenia Gamburd ș.a. Pictorii au reușit să transmită durerea și pagubile războiului, arhitectura distrusă și orașul pustiit: *Ruinele Chișinăului* (1945, ulei, pânză, 620×730 mm), *Ruinele Chișinăului* (1945, ulei, carton, 305×380 mm) de Grigore Fiurer; situația ca urmare a bombardamentelor în *Ruinele Chișinăului* (1944–1945, ulei, pânză, 630×700 mm) sau primii ani de după conflagrație, în care locuitorii erau încadrați în reconstrucția capitalei redată în *Chișinăul postbelic* (1946, ulei, pânză, 670×1020

⁹ ANA, DGAN, F. 2998, inv. 1, d. 233, f. 11.

mm) de Grigore Fiurer. Autorii mărturisesc existența unui oraș cu o bogată arhitectură, cu clădiri printre care după război puține ce au supraviețuit, inclusiv edificiul actualei Săli cu orgă cu sculptura de pe frontonul fațadei.

La fel ca și în anii precedenți, în perioada postbelică Grigore Fiurer reprezintă orașul urbanizat, exteriorul căruia a avut de suferit. În seria de picturi *Ruinele Chișinăului* (1944–1945, ulei, pânză, 630×700 mm, MNAM), *Ruinele Chișinăului* (1945, ulei, pânză, 620×730 mm, MNAM), *Ruinele Chișinăului* (1945, ulei, carton, 305×380 mm, MNAM) artistul pictează un Chișinău distrus, cu edificii de piatră în două etaje, și în care pereții cu ușile și geamurile sparte au rezistat războiului.

Artera principală a orașului Gr. Fiurer a reprezentat-o în lucrarea *Chișinăul postbelic* (1946, ulei, pânză, 67×102 cm, MNAM). Observăm același oraș, care, pe de o parte, se află în reconstrucție, iar pe de altă parte – își păstrează tradițiile. Trăsătura ce caracterizează tablourile este încrederea în ziua de mâine, sugerată de dinamica implicată a ideii de reconstrucție.

Alexei Vasiliev a redat în două lucrări *Ultimele raze. Chișinău* (1945, ulei, pânză, 480×570 mm) și *Împrejurimile Chișinăului* (1945, ulei, pânză, 350×430 mm, MNAM) clădirea-simbol al municipiului – Muzeul de Istorie a Orașului Chișinău sau Turnul de apă, la aspectul căruia a contribuit și arhitectul Alexandr Bernardazzi. În ambele picturi avem posibilitatea să contemplăm un Chișinău vechi cu vii și livezi, cu multă verdeață și edificii haotic amplasate. Lucrările artistului realizate în stil academic se disting prin atmosfera de liniște a unei zile de toamnă sau vară, autorul reușind să redea cu iscusință planurile cu colinele din depărtare. În cazul picturilor lui A. Vasiliev, Turnul de apă apare printre case, brazi și copaci, amintind mai mult de o zonă rurală, fără drumuri pavate sau alte elemente de urbanism.

În același an autorul semnează lucrarea *Curte* (1945, ulei, pânză, 450×580 mm, MNAM), ce redă o ogradă cu o casă joasă în fața căreia stau întinse rufe la uscat este realizată în manieră realistă. Spre deosebire de majoritatea predecesorilor săi, A. Vasiliev oglindește viața cotidiană. Pe lângă toată simplitatea și starea haotică prezentă în curte, artistul adaugă un element somptuos cum ar fi umbrela unei fete ce stă așezată, ascunzându-se de soare.

O vedere spre sectorul Dokuceaev găsim în pictura *Drum* (1945, ulei, pânză, 480×600 mm, MNAM), în care este reprezentat un sector populat, cu case amplasate haotic. Spiritul rural este sugerat de femeia solitară îmbrobodită care trece pe drumul de țară, iar vederea panoramică se distinge prin măiestria artistului în redarea planurilor.

Subiect similar cu un trecător este pictat în *Împrejurimile Chișinăului* (1945, ulei, pânză, 400×600 mm, MNAM), peisajul în cauză evocând frumoasele coline basarabene. Drumul șerpuit desparte pe partea stângă case mai înstărite cu acoperiș cărămiziu și cu gard înalt, iar pe partea dreaptă case vechi cu acoperiș sur-bej și cu gard scurt de lemn de culoare închisă, schimbând de trecerea timpului.

Orașul postbelic îl regăsim și în lucrarea *Casa Armatei Roșii din Chișinău* a lui Serghei Ciocolov (1945, ulei, pânză, 910×660 mm, MNAM).

Seria de picturi *Împrejurimile Chișinăului* (1946) și *Periferia Chișinăului* (1945–1949, ulei, carton) semnate de Alexandru Climașevschi se deosebesc prin armonia cromatică și liniștea zilei, redând o stare ce predispozează privitorul la meditație și melancolie. Iarba de un verde inocent este întreruptă fie de un acoperiș al unei căsuțe văzute în depărtare, fie de copacii de un verde închis. Artistul este încântat de colinele moldave, pe care le reprezintă în compoziții panoramice, realizate în manieră impresionistă.

Maniera decorativă în pictura lui Boris Nesvedov *Chișinău. Malina mică. Periferie* (1946, ulei, pânză pe carton, 350×430 mm, ANA)¹⁰ și *Periferia orașului* (1948, ulei, pânză pe carton, 350×430 mm, ANA) este influențată de profesorul său August Baillayre, de experiența sa de pictor scenograf la Teatrul Național din Chișinău, în care artistul a activat între 1923 și 1935,

¹⁰ ANA, DAOSP, F. 3329, inv. 1, d. 120.

Lev Cezza, *Chișinăul vechi*, 1952, u/p, 455×540 mm, MNAM

dar și de lecțiile de artă decorativă pe care le urmează la București în anul 1924¹¹. Combinația perfectă între albastrul-violet al cerului, multiplele nuanțări de verde a vegetației și albul varului unei case din vârful colinei, fascinează privitorul. Versantul din prim-plan împarte compoziția pe diagonală, accentuând dinamica acesteia. În manieră similară cu pensulații este executată și pictura *Periferia orașului*, care repetă schema compozițională pe diagonală dominată de versantul masiv și o tufă mică solitară. Artistul combină armonios tonalitățile și gama cromatică.

Un peisaj liric cu o bogată vegetație B. Nesvedov îl redă în *Vale feerică (periferia Chișinăului)* (1949, ulei, pânză pe carton, 320×400 mm, MNAM). Atmosfera liniștită a zilei cu pensulații fine de verde-bej oferă stare meditativă.

După construcția Lacului Comsomolist în anul 1952 (astăzi cunoscut cu denumirea valea Morilor), Boris Nesvedov realizează studiul *Lacul comsomolist* (ulei, pânză maruflată pe carton, 350×430 mm, ANA). Spre deosebire de etapa precedentă a creației sale, în această lucrare predomină gama cromatică monocromă albastru-verde, evidențiindu-se griul cartonului, albul clădirilor îndepărtate și incizările ramurilor copacilor.

Rostislav Ocușco o bună parte a creației sale a dedicat-o șantierelor existente în Chișinău: *Construirea gării Chișinău (studiu)* (anii 1940, ulei, carton, 370×500 mm, MNAM), *Peisaj industrial* (sec. XX, ulei, carton, 700×497 mm, MNAM) ș.a. A pictat și edificii de importanță națională. Palatul regal a rămas în memorie prin tabloul *Casa Pronin* (carton, ulei, ANA), clădirea fiind deteriorată în partea superioară¹². Lucrarea executată în gama rece de culori, păstrează prospețimea nefinisată a unei schițe.

O stare de repaus sugerează tabloul *Lacul comsomolist* (până în 1951, carton, ulei, ANA). Doi copii întinși pe iarbă stau lângă o căpriță albă. Compoziția cu dominantă oblică oferă dinamică, spațiul plastic fiind echilibrat de coroana unui bătrân copac. Deși autorul tabloului nu

¹¹ ANA, DAOSP, F. 2906, inv. 3, d. 30, f. 11.

¹² ANA, DAOSP, F. 3165, inv. 1, d. 20.

acordă lacului o importanță primordială, reușește însă să redea atmosfera de recreere a unei zone de agrement din capitală.

A pictat scene cu reconstrucția Chișinăului plasticiana Eugenia Gamburd. În perioada după cel de-al doilea război mondial ea a fost interesată de asemenea subiecte precum *Reconstrucția Chișinăului* (1947) și *Chișinăul în construcție* (1947–1948). În seria de lucrări dedicate reconstrucției orașului, autoarea plasează atenția pe trăirile interioare, pictând în gamă cromatică redusă, cu predominarea tonalităților de gri. Pictorița reflectă case distruse, edificii de stat rămase fără acoperișuri; este preocupată de schimbarea aspectului orașului, în funcție de starea zilei, punând accent pe umbre căzătoare, intensitatea razelor solare etc.

Eugenia Gamburd reușește să redea monumentalitatea și decorativismul specifice și altor lucrări păstrate în fondul MNAM: *Construcții* (1947, 385×612 mm), *Centrul orașului* (1947, 520×660 mm), *Pe șantier* (1947, 230×290 mm), din Ciclul *Restaurarea Chișinăului* (1947, 505×655 mm), *Chișinăul după război* (1944–1945, 187×260 mm) ș.a. Din seria orașului de după război, autoarea are și lucrări executate în tehnica acuarelei: *Ruinele orașului* (1944, 290×400 mm).

Eugenia Gamburd a fost profund marcată de urmările cumplite ale războiului și orașul distrus. Lucrările monocrome cu edificiile distruse sunt dinamizate de intervenția constructorilor. Actualitatea acestor lucrări rezidă în evocarea muncitorilor, subiect răspândit în acele timpuri. Însă Eugenia Gamburd nu conferă personajelor prea mare importanță, figurile fiind schematizate, motiv din care aceste picturi se atribuie mai mult genului peisajer și mai puțin picturii de gen.

În colecția MNAM de asemenea se regăsește o serie de peisaje ale artistei ce denotă o stare de relaxare, în care sunt reprezentați oameni odihnindu-se: *Scuarul* (1945, 192×267 mm), *Parcul Al. Pușkin din Chișinău* (1945, 285×388 mm).

În anul 1947 Eugenia Gamburd pictează lucrarea din ciclul *Restaurarea Chișinăului – Vedere din Parcul Catedralei* (guașă, carton, 523×656 mm, MNAM). Dinamica sugerată de transportul urban (tramvai) și pietonii din prim-plan este echilibrată de statica și grandoarea Catedralei și Clopotniței din ultim-plan care apare dintre copaci. Privirea panoramică reprezintă o zi a Chișinăului însoțit, aflat încă în reconstrucție. Compoziția Eugeniei Gamburd este pătrunsă de optimism, autoarea recurgând la culori contrastante.

În manieră decorativă Eugenia Gamburd execută lucrarea *Vedere din fereastră. Desen* (carton, ulei). O casă galbenă cu doi copaci desfrunziți, coroana cărora dispăre pe fundalul pereților clădirii stau de-a lungul șoselei. Zăpada unei zile cu soare abundent și galbenul cadmiu al edificiului reflectă buna dispoziție a autoarei.

În perioada anilor 1950 activează artistul plastic și criticul de artă Lev Cezza, preocupat în creația sa de partea veche a urbei. Din seria *Chișinăul de altădată* fac parte tablourile *Stradă veche* (1951–1952, ulei, pânză, 485×540 mm) și *Chișinăul vechi* (1952, ulei, pânză, 455×540 mm). Din aceiași serie de lucrări ce evocă trecutul nostru sunt *Strada seara*, *Periferia orașului*, *O casă veche* ș.a. Cezza reprezintă centrul orașului cu străzi strâmbe, drumuri pavate și biserică cu geamuri întunecate. Periferia este redată prin case cu pereții strâmbi, joase, cu uși pustii¹³.

Un alt artist care a evocat Chișinăul în picturile sale este Dimitrie Sevastianov. Lucrările din fondul MNAM dedicate or. Chișinău *La marginea Chișinăului* (1955, ulei, carton, pânză, 495×686 mm) și *Peisaj. La construcție* (1955, ulei, pânză, 400×750 mm), fac parte din etapa matură a creației artistului influențată de „metoda lu Hazov”¹⁴. În lucrarea *La marginea Chișinăului* liniștea suburbiei din planul întâi este întreruptă de edificiile multietajate, și stâlpii care sugerează industrializarea orașului din ultim plan. Prim-planul compoziției *Peisaj. La construcție* este completat cu vederea unui oraș industrial, prezentat panoramic în depărtare.

De asemenea, la subiectul abordat, mai multe lucrări cuprinde Colecția lui Gheorghe Bezviconi: *Vederea asupra periferiei Chișinăului (văzută din curtea școlii de Belle-Arte)*, *Culesul viilor la Chișinău* (ulei) de Auguste Baillayre; *Chișinău* (gravură) de Tania Baillayre; *Seră din*

¹³ „Chișinăul de seară”, nr. 149, 24 decembrie 1966, p. 3.

¹⁴ Ludmila Toma, *Dimitrie Sevastianov*, Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2012, p. 96.

suburbia Chișinăului (Bariera Sculeni) (ulei) de Iurie Bulat; *Vilă la Chișinău* (acvaforte) de Șneer Cogan; *Grevă (Chișinău)* (compoziție) de Theodor Kiriacoff¹⁵.

Perioada anilor 1960 include studii despre Chișinăul vechi și nou, tematica fiind abordată de artiștii plastici: Rostislav Ocușco *Acoperișurile Chișinăului* (1960), *Primăvara. Schiță* (1963); Mihai Grecu *Chișinăul nou, Peisaj industrial, Zi de primăvară* (1960), *Construirea sectorului Botanica (La periferie)* (1961–1962), *Primăvară în curte* (1962), *Chișinăul vechi* (1967); Ion Jumati *Peisaj* (1960); Chiril Novac *Buiucanii se construiesc, Construcție. Elevator. Chișinău* (1960); Alexandru Ivonin *Primul troleibus* (1961); Ivan Erșov *Primăvară (în floare)* (1961), *Centrala termoelectrică Chișinău*” (1965); Leonid Grigorașenco *Fundătura străzii Pușkin* (1962), *Chișinău. Curtea casei lui Tudor Crupenschi* (1964); Gheorghe Munteanu *Piața Victoriei din Chișinău* (1962), *Chișinăul industrial* (1963), *Primăvara la Lacul comsomolist* (1964); Mihail Petric *Împrejurimile Chișinăului* (1962), *Iarna în Chișinău* (1963), *Lacul Comsomolist* (1965); Iancu Damian *Chișinăul se construiește* (1964), *Periferie a Chișinăului* (1966); Iurie Șibaev *Buiucanii Noi, Piața Victoriei în Chișinău* (1964); Alexei Vasiliev *Chișinăul vechi și nou, Periferiile Chișinăului* (1965); Stanislav Babiuc *Construcția uzinei de tractoare, Târgul Ilinsk. Martie* (1965), *Lacul comsomoliștilor* (1967); Vasile Toma *Peisaj de iarnă* (1965), *Cartierul Râșcani* (1966); Sergiu Cuciuc *Orașul meu* (1966); Boris Poleacov *Suburbia Chișinăului – Schinoasa, Luna vinului. Suburbia Chișinăului* (1966); Mihai Țăruș *Uzina de ciment* (1966), *Iarna la uzină, Uzina iarna* (1967), *Uzină. Iarnă, Uzină. Seară* (1968); Lev Cezza *Chișinăul vechi* (1967); Aurelia Roman *Seară. Chișinău* (1967); Victor Tretiacenco *Periferia Chișinăului* (1967); Ana Baranovici *Lacul comsomoliștilor* (1968–1970); Grigore Plămădeală *Zorii Chișinăului (drum spre Chișinău din Aeroport)*” (1968), *Conacul Cogan, Primăvara în Valea Crucii* (1969); Valeriu Pușcașu *Orașul se construiește* (1969); Nichita Bahcevan *La periferia orașului Chișinău* (1969) ș.a.

Ca urmare a examinării lucrărilor valorificate regăsim un Chișinău divers cu edificii de stat, vile a nobililor cu două nivele, dar și mahalale cu case simple la curte. Astfel, observăm existența a diferitor pături sociale, care erau amplasate în diferite zone urbane. Orașul se dezvoltă, în diferite perioade fiind amenajată Grădina Publică (secolul XIX-lea), Lacul comsomoliștilor/Valea Morilor (perioada postbelică) etc. Specific picturii basarabene a secolului al XX-lea sunt peisajele cu periferia Chișinăului. În perioada postbelică întâietate dețin peisajele ce evocă reconstrucția orașului și apariția orașului nou cu blocuri multietajate. Grație picturilor artiștilor plastici peisajeri putem urmări evoluția aspectului urban al Chișinăului.

¹⁵ <https://hapes.hasdeu.md/bitstream/handle/123456789/275/P.%20510-600.pdf?sequence=5&isAllowed=y>, p. 570 (consultat 17.06.2022).